

Křížové kameny a kamenné kříže okresu Brno-venkov a Brno-město

Společnost přátel památných kamenů

část IV. **ROSICKO**

Sestavil:
Milan Šimek
damilphoto

Spolupráce a fotografie:
Petra Křížková
Pavla Smejkalová
Pavel Chatrný
Pavel Valenta

Odkazy na data a zdroje jsou vypsány u jednotlivých formulářů

2021

I. Obecný úvod

Pojem drobných kamenných památek je poměrně široký a lze jej rozdělit podle různých hledisek. Navrhne zde členění, které přihlíží k původnímu významu a funkci, přičemž nebudeme zastírat, že jde o členění z mnoha ohledů nedokonalé. Rozdíly mezi pojmy se mohou u konkrétních případů stírat, objekt mohl plnit více různých funkcí nebo jej prostě nelze jednoduše zaškatulkovat.

Samotnou drobnou kamennou památkou přitom myslíme výrobek z kamene nebo několika kamenů sesazených dohromady, který není sám o sobě stavbou – tedy výsledek práce kameníka nebo kamenosochaře, nikoliv výtvar stavebníka, sestávající z většího množství kamenů.

Jedna z mnoha variant jak drobné kamenné památky rozdělit může být následovná:

1. **Pamětní kameny.** Zřejmě nejčastější, jak v historii, tak v současnosti. Jde o tradiční potřebu člověka zaznamenat pro budoucnost zásadní děje života jednotlivců i společnosti. Pamětní kameny byly a jsou osazovány na paměť radostných událostí i tragédií. Že jde o záležitost živou, dokládají ty stovky pomníčků a křížů kolem našich silnic a dálnic. Za pamětní kameny lze považovat vlastně všechny významové typy, včetně náhrobních kamenů nebo tzv. smírčích kamenů (vzhledem k zaměření soupisu se ovšem těmito budeme přece jen zabývat zvlášť), a to napříč historií. Jde o značnou část středověkých a raně novověkých kamenných památek a prakticky všechny takové, zřízené po roce 1800.
2. **Smírčí kameny a kříže.** Středověké a raně novověké právo, převzaté v našich zemích z právních kodexů německých měst (v Čechách se uplatnilo zejména tzv. magdeburské městské právo) umožňovalo akt, který bychom dnes nazvali mimosoudní vyrovnání. Smírčí smlouva měla jednak zastavit starou tradici krevní msty, jednak umožnit, aby se oběti zločinu (lépe řečeno pozůstalí) domohli jakéhosi odškodnění. Smlouva, sepsaná za přítomnosti ručitelů (nazývaných asi správněji „rukojmí“) stanovila jednak odškodné, jednak různé další povinnosti: poplatky vrchnosti, církvi atd. Součástí pokání pachatele mohla být i povinnost vytesat z kamene kříž nebo křížový kámen a osadit jen do místa, kde byl zločin spáchán. Na paměť budoucím generacím i jako akt smíření se s Bohem. Šlo samozřejmě jen o případy, kdy byl pachatel mordu znám, kál se ze svého činu a byl ochoten k obětem. V opačném případě zřejmě nastoupilo právo hrdelní, které už žádné mimosoudní vyrovnání nepřipouštělo... Existence smírčích smluv zaniká s počátkem 17. století de iure, de facto zřejmě místy do jisté míry přetrvává přes rozháranou dobu třicetileté války. První náznaky upouštění od kodexů městských práv přicházejí už s tzv. Koldínovými zákony ke konci 16. století, nicméně až zavedení Obnoveného zřízení zemského (1628 až 1629) a jeho ještě mnohem pozdější vymáhání éru smírčích smluv definitivně ukončilo. Skutečnost, že pojmem „smírčí kámen“ nazýváme často i objekt mnohem mladšího data, je způsobena spíše poněkud umělým rozdělením pro potřeby historiografické. V zásadě platí psané nepsané pravidlo, že za smírčí kámen je považována památka typu kamenného kříže nebo křížového kamene, postavená do roku 1800. Vše pozdější je již chápáno jako pamětní kámen. Z důvodů výše popsaných se v tomto soupise budeme raději držet již zmíněných pojmů křížový kámen a kamenný kříž, bez ohledu na dobu vzniku. Pokud půjde o smírčí kámen, bude toto zmíněno v textu ke konkrétnímu kameni.
3. **Sakrální památky.** Snad netřeba příliš popisovat. Kříže a Boží muka, sochy světců, mariánské a morové sloupy a podobně.
4. **Hraniční kameny**
5. **Stavební prvky a reliéfy.** Kamenná ostění portálů, oken a dveří, kamenné votivní nápisy, erby, ozdobné reléfy...
6. **Výrobně funkční kamenné památky.** Mlýnské kameny, smolné pece, pranýře atd.
7. **Dopravní značení, výstražné kameny.** Sem patří milníky, rozcestníky, brzdové kameny, mýtné kameny apod.

V okrese Brno-venkov a Brno je na naše poměry poměrně hojný počet dochovaných kamenných památek typu křížových kamenů (v menší míře kamenných křížů), přestože tyto počty samozřejmě nedosahují bohatosti západních Čech nebo Vysočiny. Z toho důvodu jsem si dovolil rozdělit region na menší a přehlednější části, a to podle klíče současných tzv. pověřených obcí (jejichž okrsky do jisté míry kopírují historické soudní okresy):

1. Ivančice
2. Kuřim
3. Pohořelice
4. Rosice
5. Šlapanice
6. Tišnov
7. Židlochovice

Kromě vyjmenovaných k seznamu přistupuje ještě město Brno, které je ze správního hlediska samostatným okresem.

Databáze je organizována v samostatných dokumentech (listech, formulářích) ke každému z objektů. Pro účely tohoto soupisu byly jednotlivé listy památek spojeny do jednoho souboru příslušného vždy ke konkrétní části okresu (tedy Ivančicko, Kuřimsko, Pohořelicko atd.). Je možné, že v budoucnu může být zřízena i interaktivní webová databáze; v takovém případě pak formuláře jednotlivých kamenů budou vyvolávány ze seznamu odkazů.

Na začátku každého formuláře je jednoduchá tabulka se základními informacemi (KK = křížový kámen nebo kamenný kříž, H = hraniční kámen, P = pamětní kámen s významem „novodobý“). Čísla odpovídají celostátní evidenci spravované muzeem v Aši.

II. Popisná část: Rosicko

K obvodu pověřené obce s rozšířenou působností Pohořelice náleží tato lokalita:

- Ostrovačice
- Popůvky
- Příbram
- Rosice
- Tetčice
- Zakřany
- Zbraslav

P	1831	Ostrovačice okr: Brno-venkov	
rozměry	55/38/20		
materiál	pískovec		
Přístupnost /stav	přístupný	dobrý	
poznámka	Památkově chráněno katalog.č.: 1000136624 č.ÚSKP: 25503/7-877		

Umístění: Stojí na okraji chodníku v ulici Osvobození, před č.p. 160.

Evidence (Aš): http://www.smircikrize.euweb.cz/CR/Brno_venkov/Ostrovacice.html

Památkový katalog: <https://www.pamatkovykatalog.cz/pametni-kamen-14857735>

Evidenční list kult.památky: https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=905250

Popis: Hranolovitý kámen s oblým svrškem a hlazeným povrchem. Na čelní straně je rytina malého kříže a nápis: //1793/3.Czerwen/ce//.

Památník připomíná tragédii s lidskými oběťmi, která se na tomto místě přihodila 3.července 1793. Tehdy během transportu střelného prachu z jihlavské posádky k Brnu došlo k výbuchu nákladu.

Pozn.: Evidenční list kulturní památky chybně uvádí datum jako 6.června (nebere v potaz další řádek textu se slabikou „-ce“, podle fotografie v době popisu nebyl stav kamene ideální).

Obrázky: foto Pavel Valenta

KK	1928	Popůvky okr: Brno-venkov
rozměry	134/42/19	
materiál	?	
Přístupnost /stav	---	---
poznámka	POHŘEŠOVANÝ KÁMEN (V Evidenci KK je zaměňován za kámen evid.číslo 1946, který stojí nedaleko dodnes)	

Graficky upravená původní fotografie (viz dole)

Umístění: Stával asi o 60 – 80m za kamenem číslo 1946 (směrem ke Kývalce), pod vedením el. Proudů.

Evidence (Aš): http://www.smircikrize.euweb.cz/CR/Brno_venkov/Popuvky.html

Popis: Vysoký štíhlý hranol se zbytky několikařádkového nápisu v horní části, dvě spodní třetiny zabíral pozitivní reliéf latinského kříže. Přibližná transkripce nápisu:// *Zde zahynul gest Jakob Worpitz z Velké Býteše. Bůh budiž milostiv dussi geho 1661 //*

Podle Evidence KK (Aš) byl kámen objeven a registrován roku 1999. Někdy poté údajně zmizel. Podle místního zdroje (www.popuvky.webnode.cz/popuvky-historie/smirci-kameny/) však ke zmizení kamene došlo mnohem dříve, konkrétně už v 60.letech 20.století během plošné těžby lesa pro stavbu VVN napětí. Vzhledem k tomu, že se dochovala pouze stará černobílá fotografie (a nikoli dokumentační foto z doby registrace kamene), přetištěná v lokální publikaci „Omice 1104-2004“ od Oldřicha Londýna a kolektivu (vydáno r. 2004 v Rosicích v nakladatelství Gloria), zůstává tato otázka otevřena.

Není vyloučeno, že leží zahrnut zeminou někde poblíž původního stanoviště.

Obrázek: Autor historické fotografie Vojtěch Smetana, přetisk snímku z publikace „Omice 1104-2004“, nedatováno.

KK	1946	Popůvky okr: Brno-venkov		
rozměry	60/45/14			
materiál				
Přístupnost /stav	přístupný	horní část odlomená, erodovaný		
poznámka	V Evidenci KK zaměňován za kámen evid č. 1928, který byl registrován dříve a nyní je nezvěstný.			

Umístění: Kámen stojí vlevo od silnice číslo 11/602 za levotočivou zatáčkou cca 1.5km za obcí směrem ke Kývalce, v lokalitě zvané Krátký kopeček, asi 80m před křížením silnice s elektrickým vedením.

Evidence (Aš): http://www.smircikrize.euweb.cz/CR/Brno_venkov/Popuvky.html

Památkový katalog: ---

Jiné zdroje: www.popuvky.webnode.cz/popuvky-historie/smirci-kameny/

Popis: Plochá kamenná deska s odlomenou horní částí (až po vodorovné břevno kříže) silně erodovaná a stojící šikmo v zemi. Na lícové straně je pozitivní reliéf latinského kříže, šířka svíslého trámce je asi 12cm, výška reliéfu cca 1cm.

Obrázky: foto © Pavel Valenta

P	---	Příbram okr: Brno-venkov	
rozměry	63/42/12		
materiál	pískovec		
Přístupnost /stav	přístupný	dobrý, odprýsknutý kus nápisu	
poznámka			

Umístění: U silnice č. 395 ze Zastávky na Zbraslav a Velkou Bíteš, cca 1,5km za koncem zástavby v Zatávce.

Evidence (Aš): http://www.smircikrize.euweb.cz/CR/Brno_venkov/Pribram.html

Památkový katalog: ---

Popis: Na kameni je malý křížek a nápis: //Dne 27.října 1870/byl na tomto místě/Ignác/CHATRNÝ/
dělník z Oujezda/č 6/vozem usmrčen//

Obrázky: foto Pavel Valenta

KK	2264	Příbram okr: Brno-venkov	
rozměry	41/25/6		
materiál	?		
Přístupnost /stav	---	---	
poznámka	POHŘEŠOVANÝ KÁMEN		Upraveno dle ilustrace A.Franze, 1893

Umístění: Stával u (dnes zrušené) zvoničky na návsi

Evidence (Aš): http://www.smircikrize.euweb.cz/CR/Brno_venkov/Pribram.html

Popis: Štíhlý obdélníkový kámen s reliéfem latinského kříže, podle kresby s mírně se rozšiřujícím stvolem. Již v době popisu byl rozlomen na dva kusy a horní část kamene až po vodorovné břevno kříže ulomena a ztracena. Stával u zvonice z roku 1741, vedle které byl při zarovnávaní terénu vykopán (třetí, horní kus nebyl přítom nalezen). Zvonice byla pro zchátralost stržena v roce 1940, o kameni nejsou žádné další zmínky.

Historie: Publikován A.Franzem (1893, 1894) pod číslem 69: „Liegt zerbrochen Glockenhäuschen von Pribram bei Segen Gottes.“ O jeho objevení píše: „Planirung des Ortsplatzes ausgegraben. Das dritte Stück wurde nicht aufgefunden.“

P	1879	Rosice okr: Brno-venkov	
rozměry	150/50/15		
materiál	pískovec		
Přístupnost /stav	?	dobrý, nápis a reliéf ohlazené erozí	
poznámka			

Umístění: Kámen je uložen na chodbě zámku ve druhém patře. Pochází z lokality Kejvalka u dnešní dálnice D1.

Evidence (Aš): http://www.smircikrize.euweb.cz/CR/Brno_venkov/Rosice.html

Památkový katalog: ---

Popis: Vysoká, štíhlá hranolovitá pískovcová deska, nahoře poškozená erozí a v pravém rohu poněkud odlomená, se čtyřmi řádky snad pozdně gotické minuskule, pod kterými je reliéf šikmého erbu s jelením parožím a rytířskou přilbou nad pravým (z heraldického hlediska) rohem erbu. Nápis je obtížně čitelný, při okrajích kamene prakticky zničený. Pokus o přepis: //(.....)/(Bu)rian z O(le)/snitzky a Mo/rav(t)ze za(bit)// Ne zcela přesná interpretace nápisu by snad mohla znít: //(..)/Burian z Olešničky a Moravce zabit (...)//

Podle erbu šlo zjevně o příslušníka rodu Gedeonů z Olešničky, kteří měli ve znaku jelení paroží. Pocházeli z Olešničky, dnešní součásti Štěpánova nad Svratkou (okres ZR), první zmínka s příslušným predikátem je datovaná rokem 1360. Byli označováni jako „urození vладыkové“. Od poloviny 15.století do roku 1513 byli vlastníky tvrze na Moravci – vzhledem k nápisu na kameni by snad bylo možno kámen alespoň přibližně datovat do konce 15. nebo začátku 16.století.

Obrázky:

KK	1861	Tetčice okr: Brno-venkov	
rozměry	103/38/19		
materiál	pískovec		
Přístupnost /stav	?	prasklý, jinak dobrý	
poznámka			

Umístění: Donedávna na soukromé zahradě pozemku č.p. 257 v Tetčicích, nyní v depozitech zámku v Rosicích u Brna.

Evidence (Aš): http://www.smircikrize.euweb.cz/CR/Brno_venkov/Tetcice.html

Památkový katalog: <https://www.pamatkovykatalog.cz/kamenna-stela-15328269>

Evidenční list kult.památky: (není kulturní památkou, přestože je evidován katalogem)

Popis: Vysoká, obdélníková renezanční stéla, přesně opracovaná, se zachovalými hranami a velmi kvalitně vypracovaným reliéfem (o písmu se totéž říci nedá, litery jsou poněkud nejednotné a chaotické). V polovině výšky je kámen prasklý, při pravém boku v linii praskliny kousek vydrolený. Jinak je jeho stav velmi dobrý.

Obě protilehlé strany zdobí stejný motiv reliéfu latinského kříže s tlapatým zakončením břevna (kříž je ve spodních dvou třetinách výšky, horní část kamene je vyhrazena pro nápis). Pod levým vodorovným trámcem kříže je reliéf kyje nebo ostrve, pod pravým zkřížené vinařské nože.

V literatuře a v evidenci KK se objevuje ne zcela přesné znění přepisu textu, stejně jako chybný letopočet 1583. Uvádím zde pokus o správnější interpretaci šestiřádkového nápisu:

//L(..) P(A) 1563 W NEDIEL(..)/PRZED HROMICEMI ZABIT/GEST GILEK Z ORZECHO:/
WICZEK (GEMU) PAN/BVOH RACZ MILO:/STIW BYTI//

Historie: Kámen byl nalezen při rekonstrukci, zazděný ve zdi domu č.p. 13. Přemístěn byl následně do zahrady č.p. 257.

Obrázky: (na další straně)

KK	1301	Zakřany okr: Brno-venkov	
rozměry	105/80/18		
materiál	rula (ortorula porfyroblastická s muskovitem, místní typ)		
Přístupnost /stav	přístupný	relativně dobrý, erozně obroušené hrany	
poznámka			Foto: Pavel Chatrný, 2020

Umístění: Kámen stojí nedaleko Božích muk u polní cesty od Zakřan (odbočuje ze silnice Zakřany-Lukovany u areálu zemědělského podniku) k Vysokým Popovicům, cca 500m západně od obce.

Evidence (Aš): http://www.smircikrize.euweb.cz/CR/Brno_venkov/Zakrany.html

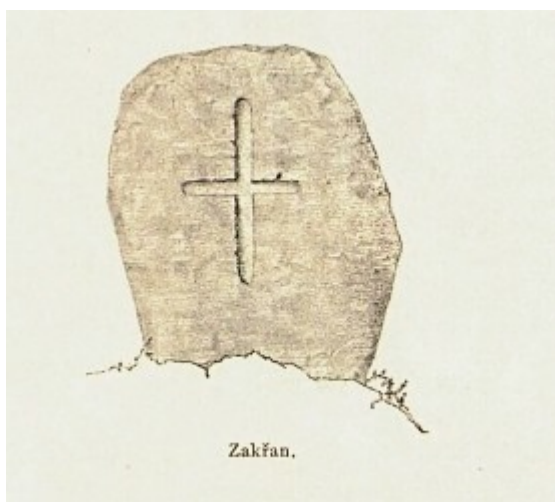
Památkový katalog: ---

Evidenční list kult.památky: ---

Popis: Nepravidelný, zaoblený plochý kámen (původně zřejmě nepravidelný mnohoúhelník, dnes ohlazený erozí) s vyrytým tenkým křížkem. Nalezen a evidován v roce 2000.

Podle legendy měly stát v širším okolí tři kameny, vztahující se ke stejné tragédii: dva mladíci se ucházeli o stejnou dívku. Jeden z nich si na druhou dvojici počíhal u lesa zvaného „Čelěška“. Došlo k šarvátce, při níž na místě přišla dívka o život, jeden ze soků se se zraněním dovlekl k Lukovanům, kde padl k zemi mrtev, druhý z nich skončil v blízkosti Zakřan. Na místech skonu byly postaveny tři pamětní kameny, z nichž se zachoval jediný – u Zakřan.

Historie: O kamenu se zmiňuje A. Franz (1893, 1894), pod evidenčním číslem 30: „Bei Zakřan auf dem nach Popowitz.“ Jako materiál označuje rulu: „Gneis“.

Ilustrace: A.Franz, 1893 (Fig. 30)

Obrázky: Pavel Valenta © 2019, Petra Křížková © 2021

KK	1459	Zbraslav okr: Brno-venkov	
rozměry	67/23/15		
materiál	pískovec		
Přístupnost /stav	přístupný	relativně dobrý	
poznámka	Památkově chráněno (originál kamene): katalog.č.1000147294 č. ÚSKP: 35507/7-6997		

Umístění: Stojí vpravo asi 8m od silnice Zbraslav-Ludvíkov, naproti místu, kde se okraj lesa na druhé straně silnice přibližuje k cestě.

Evidence (Aš): http://www.smircikrize.euweb.cz/CR/Brno_venkov/Zbraslav.html

Památkový katalog: <https://www.pamatkovykatalog.cz/smirci-kamen-1072407>

Evidenční list kulturní památky: https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=908259

Poznámka: v databázi evidenčních listů památek (iispp.npu.cz) je evidenční list tohoto kamene v odkaze z Památkového katalogu zaměněn za evid. list sousedního kamene číslo 1580 (a naopak).

Popis: Štíhlý, hranolovitý kámen s náznakem zaoblených bočních ramen. Nese na líci reliéf latinského kříže, tvořený dvěma souběžnými liniemi, mezi nimiž je vedena ještě jedna středová slabší linka. Ve spodní části čelní strany vystupuje plastický reliéf předmětu se čtyřmi dlouhými trojúhelníkovitými hroty, které směřují dolů k zemi (bývá interpretováno jako hrábě). Horní část kamene je poškozena.

Podle ústní legendy, kterou převzal zápis v památkovém katalogu, se kámen přímo vztahuje k existenci svého souseda, kamene č. 1580 – oba měly být vztyčeny na památku smrti dvou duelantů, kteří se tu vzájemně zabili ve sporu o dívku, a to střelnými zbraněmi (čemuž by možná odpovídalo tvrzení o reliéfu pistole, který prý kdysi na sousedním kameni byl patrný, nicméně příliš nekoresponduje se zmíněnými hráběmi na tomto kameni č. 1459 – pokud jde skutečně o hrábě).

Poznámka: kámen stojí přímo na katastrální hranici mezi obcemi Zbraslav a Stanoviště, nabízí se i sekundární funkce kamene hraničního. Nicméně v databázi bodového pole měřické sítě ČÚZK není vyznačen a na archívních mapách rovněž ne.

Obrázky: (na další stránce)

KK	1580	Zbraslav okr: Brno-venkov	
rozměry	65/35/16		
materiál	pískovec		
Přístupnost /stav	Přístupný (replika). Originál na OÚ.	částečně poškozen, replika v dobrém stavu	
poznámka	Památkově chráněno (originál kamene): katalog.č.1000145985 č. ÚSKP: 34276/7-6998		Replika KK na půlvod. stanovišti kamene č. 1580. Foto: Pavla Smejkalová, 2021

Umístění: Originál kamene č. 1580 je umístěn jako exponát v budově OÚ Zbraslav. Replika se nachází na jeho původním místě, v lese asi 20m od okraje silnice č. 395 Zbraslav-Velká Bíteš, cca 150m východojihovýchodně od kóty 529m, asi 80 m od dalšího smírčího kamene (č. 1459).

Evidence (Aš): http://www.smircikrize.euweb.cz/CR/Brno_venkov/Zbraslav.html

Památkový katalog: <https://www.pamatkovykatalog.cz/smirci-kamen-2314681>

Evidenční list kulturní památky: https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=908250

Poznámka: v databázi evidenčních listů památek (iispp.npu.cz) je evidenční list tohoto kamene v odkaze z Památkového katalogu zaměněn za evid. list sousedního kamene číslo 1459 (a naopak).

Popis: Plochá pískovcová deska vlevo nahoře poškozená, s hladkou čelní stranou (zbývající strany kamene jsou jen hrubě sekané) a s pozitivním reliéfem latinského kříže. Stvol kříže se směrem dolů konkávně rozšiřuje do tzv „Golgoty“. Na příčném břevnu je vysekán letopočet 1596. H. Jurman ve *Smírčích kamenech na Vysočině* (1996, str. 36) uvádí, že zde kromě letopočtu měl být kdysi vidět i vyrytý obrazec pistole.

Podle ústní legendy, kterou převzal zápis v památkovém katalogu, se kámen přímo vztahuje k existenci svého souseda, kamene č. 1459 – oba měly být vztyčeny na památku smrti dvou duellantů, kteří se tu vzájemně zabili ve sporu o dívku, a to střelnými zbraněmi (čemuž by možná odpovídalo tvrzení o reliéfu pistole, který prý kdysi na kameni byl patrný).

Originál kamene byl v roce 2006 na popud místního starosty přenesen na Obecní úřad, kde byl později vystaven, spolu s informační tabulí. Na jeho místo byla osazena prakticky „doslovná“ novodobá replika, s reliéfem oproti originálu silně zvyrazněným.

Obrázky:

Originál kamene číslo 1580 po vyjmutí ze stanoviště, foto Jiří Milota, převzato z webu www.smircikameny.euweb.cz.

Fotografie repliky původního kamene: foto Pavla Smejkalová, 2021:

Lícová strana kopie původního kamene

Rubová strana kopie původního kamene